

és a kutatási jelentések textprocesszoron készült változata is, ami fokozhatja a könyvtári állomány iránti érdeklődést). A katalógusok nyilvánossá és párbeszédessé válnak (online public access catalogues = OPAC), azaz otthon tanulmányozhatóvá, a szükséges dokumentumok pedig az otthoni képernyőre megrendelhetővé.

Nagy előny lesz a régi és ritkán használható állományegységek optikai lemezre vitele. Csökkennek a raktározási-tárolási gondok.

A könyvtári hálózatban a központi intézmények szerepe fog nőni, amelyek az eddig említett eszközök mindegyikével vagy többségével rendelkezni fognak. Ebbe bele kell érteni a fényszedő berendezésekkel való felszereltséget is.

Az itt felvázolt "jövőkép" – természetesen – talán a világon sem, de Csehszlovákiában semmi esetre sem valósul meg 2000-re a maga kiteljesedett formá-

jában. Ennek ellenére érdemes fölötté eltöprengeni, mi több: tudatosan felkészülni fokozatos megvalósulására. Ennek sokféle – szemléletátalakító, szervezési, képzési, beruházási stb. – előfeltétele van.

Végül nem árt figyelmeztetni arra sem, hogy az információs "szép új világnak" hátulütői is vannak vagy lehetnek (pl. megnövekszik a társadalmak függősége a technikai berendezésektől, fokozódik a szabadidő felhasználásában a passzív formák igénybevétele). Aki számol ezekkel a várható veszélyekkel, valószínűleg közömbösítésükre is megtalálja az ellenszert.

/JANOS, K.: Možnosti vývoje čs. knihoven v přístich dvacetiletých (na základě vývoje techniky). = Technická knihovna, 33. köt. 1. sz. 1989. p. 4– 11./

(Futala Tibor)

Új gazdálkodási körülmények a Szovjetunió állami tudományos-műszaki információs rendszerében

A Szovjetunió állami tudományos-műszaki információs rendszere 228 önálló intézményből és kb. 14 ezer vállalati és intézményi részlegről áll. Az önálló intézmények közül 12 ösztöndíj-szövetségi, 90 ágazati központi, 14 köztársasági és 112 ágazatközi területi szerepkört lát el. Az önálló intézmények 24%-a 1988 elejétől újmódi gazdálkodást folytat.

Ez az áttérés anélkül ment végbe, hogy magának a rendszernek teljes kialakulása befejeződött volna. Emiatt a szóban forgó szervezetek funkciója több vonatkozásban is deformálódhat. Nem árt tehát emlékezni idézni a rendszer létrehozásakor lefektetett szervezési elveket, illetve az ugyanakkor elfogadott célmeghatározást.

A rendszer szervezésének elvei a következők voltak:

- ▶ a tudományos-műszaki információs szolgáltatások egységes módszertani irányítása;
- ▶ a primer dokumentumok feltárásának központosítása az önálló intézmények munkamegosztásában;
- ▶ a specializált információs állományok révén a felhasználók információellátása a területi és a nem önálló szervezeti egységek közvetítésében.

A célmeghatározás pedig így szólt: a társadalom minden tagja számára biztosítani kell a hozzáférés lehetőségét az országban meglévő valamennyi tudományos-műszaki információhoz.

Az önálló elszámolásra, az ún. hozrascsotra való áttérés nem vette figyelembe a tudományos-műszaki információs tevékenységnek sem azt a sajátosságát, ami a központosítás és a decentralizálás sajátos dialektikájából adódik, sem azt, hogy e területen –

minden kísérlet és részeredmény ellenére – az árszabályozás felettébb nehéz, körülményes, gyakran lehetetlen. Ez önmagában is komoly zavarokat idézhet elő, különösen ha azt is tekintetbe vesszük, hogy az országban a piaci körülmények fejletlenek. Még súlyosabb következményekkel fenyeget az információkhoz való hozzáférés elvének igen könnyűszerrel való megsérthetősége (információ-visszatartás, monopóliumok stb.).

Mindebből következik: a rendszeren belül ki kell védeni a nyereségorientáltságnak való behódolást. Tulajdonképpen meg kell fordítani a dolgot. A rendszer működését mindenekelőtt a szociális és a tudományos-műszaki eredményesség elérése irányában kell orientálni, és a gazdasági eredményességet kiegészítőként elvárni. Ezért osztársadalmi érdek, hogy az információs központok továbbra is folytathassanak "hasznot nem hozó" információs tevékenységet.

Ez a következő módon oldható meg:

- ▶ a központok költségvetési dotációból látják el mindazokat az információs alapfeladatokat, amelyek szociális és tudományos-műszaki funkcióikból következnek;
- ▶ államsegélyt kell folyósítani részint a prioritált társadalmi célok információellátására, részint a rendszer műszaki korszerűsítésére;
- ▶ lehetővé kell tenni, hogy a fenti szolgáltatásokat meghaladó szolgáltatások nyújtásában a központok kereskedelmi tevékenységet folytassanak. Fontos szerepet játszhatnak az intézeteken és központokon belül megszervezhető szövetkezetek.

A rendszer fejlődésével kapcsolatban természetesen nincsenek "örök megoldások". Ha változik a társadalom, a rendszernek is változnia kell, hozzá kell igazodnia e változásokhoz. Nagy és a közeljövőben végbemenő változás lesz pl. a társadalom informatizálása. Ennél mindenképpen el kell kerülni a korábbi időszakokban olyannyira jellemző technokrata megközelítéseket. Észre kell már végre venni, hogy ezekben a folyamatokban az emberi tényező érzékenyen és ellentmondásosan vesz részt. Egyelőre még a tömegközlelési eszközök sem járnak el mindig pozitívan e perspektívák propagálásában. Még kevésbé a szépirodalom. A Valimov Vadkacsavadászat c. népszerű művében pl. az információs szakemberek igencsak negatív figurák. A konzervativizmus is nagy úr. Pl. a vállalati automatizált információs rendszerek terjedését legtöbbször az igazgatók akadályozzák meg.

Az új, "fellazult" és a nyereségorientáltságot vezérszillagul választó körülmények közepette még inkább szükség van határozott információpolitikára, mint

korábban. Tőle függ ui., hogy az országban zajló társadalmi és gazdasági változásokkal a tudományos-műszaki információs tevékenység fejlődése lépést tud-e tartani, mégpedig belső sajátosságainak feladása nélkül. Ez egyszerre jelent anyagi-műszaki, gazdasági, szociális és jogi szabályozást. Ez utóbbi különösen fontos dolog, mivel a Szovjetunióban a jogállam törvényi-jogszabályi biztosítékai egyelőre nincsenek meg. Csupán a tudományos-műszaki információs tevékenység vonatkozásában hosszú a sora a hiányzó jogszabályoknak (találmányi, szerzői, a munkajog korszerű, pl. számítógépes vonatkozásai).

/MALININ, M. M.: Metodologičeskie problemy funkcionirovaniá Gosudarstvennoj sistemy naučno-tehničeskoj informacii v novyh usloviáh hozájtšovaniá. = Naučno-tehničeskaá informacii, Ser. 1. 3. sz. 1989. p. 2– 8./

(Futala Tibor)

Az ETO használata a Szovjetunió tudományos-műszaki információs rendszerében

A Szovjetunióban már korán felfigyeltek az Egyetemes Tizedes Osztályozás (ETO) közismert előnyeire. 1921-ben kezdődött meg a használata. A hatvanas évek elején, amikor a tudományos-műszaki információs rendszer megszűletett, az ETO-t a keresőnyelvek egyikének fogadták el, s előírták, hogy – az illetékes kiadókat is beleértve – a természettudományi és műszaki információs tevékenységben mindenütt alkalmazni kell a jelzeteit.

Nem feledkeztek meg az előfeltételek megteremtéséről sem. A munka irányítására, szervezésére ágazatközi osztályozó bizottságot létesítettek, s 1963-ban és 1964-ben közzétették az ETO első teljes szovjet kiadását. (Napjainkra a harmadik kiadás befejezésénél tartanak.) Egy sor GOST-szabvány írja elő az ETO-jelzettek feltüntetésének módját a különféle információs termékeken.

Az ETO-t valamiképpen alkalmazó szovjet intézmények száma több mint 50 ezer. Köztük több mint 14 ezer információs szerv és 11 ezernél több műszaki könyvtár van.

1987-ben felmérték, hogy a vezető információs szervek és szakkönyvtárak körében miként alakul az ETO használata. A 142 megkérdezett összszövetségi, központi, ágazati, köztársasági, ágazatközi információs szerv és össz-szövetségi, köztársasági és ágazatközi szakkönyvtár közül

- ▶ 93% az állomány téma szerinti feltárására,
- ▶ 55% az információellátás eszközeként,
- ▶ 33% az automatizált információs folyamatokban használja az ETO-t.

Az ETO-t használó szervek és intézmények 80%-a veszi át a primer kiadványokban, illetve a különböző központi szolgáltatásokon feltüntetett ETO-jelzeteiket. A szóban forgó 80 százalék egynegyede egyáltalán nem adaptálja az átvett jelzeteiket, a maradék háromnegyed felerészben csonkolja, felerészben pedig tovább differenciálja őket.

Az ETO számítógépes rendszerekben való használata 1980-hoz képest erősödő tendenciájú.

Egy másféle "fekvésben" az ETO használatát a következők jellemzik:

- ▶ Noha a kiadóknak kötelezően fel kellene tüntetniük a primer kiadványokban az ETO-jelzeteit, ezt korántsem teszik meg valamennyi kiadványban. A következtetlenségek miatt sok kiadvány központi-lag megállapított jelzetét kell korrigálni.
- ▶ A szekunder kiadványokban – némely kivételtől eltekintve – meglehetősen általános az ETO-jelzettek használata, ám ezekre a jelzetre igen sok a panasz. Egyrészt az azonos tartalmú dokumentumok gyakorta kapnak más és más jelzeteit, másrészt a jelzetalkotásban magában fordulnak elő tévedések, ami elégtelen ETO-ismeretéről árulkodik, hogy a sajtóhibákról szó se essék.
- ▶ Az adatbázisok outputtermékeiben az ETO használata mind általánosabbá válik. Az ilyen outputok 78%-ban tüntetik fel az ETO-jelzeteiket.

A táblázatokkal való ellátás meglehetősen rossz. Nagy a hiány a teljes kiadás egyes füzeteiből (6/62, 55/59, 63/65), nincs középkiadás. Ágazati kiadásokra ugyancsak szükség lenne.